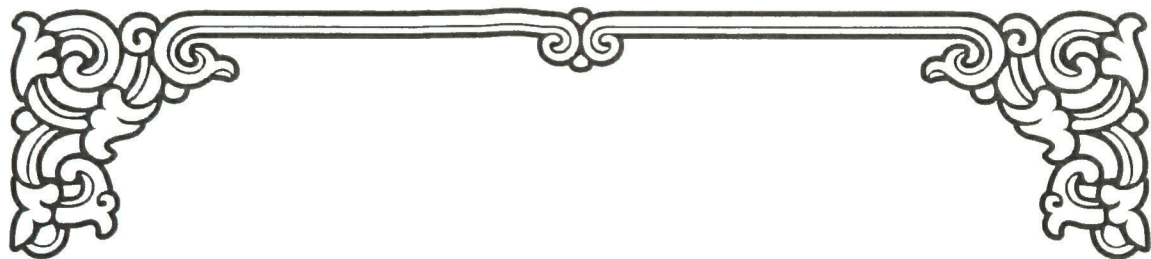

АЛЕКСАНДР ЛЫГДЕНОВ

НЮТАГАЙ
ТАТАСА

ҮГҮҮЛЭЛНҮҮД

(рассказууд)

*Зүрхэ сэдхэлдээ хадагалжа ябаһан
нангин Үгээз хүн зондо дамжуулха гэбэл,
тэрэ угынгөө хэды шэнээн хэрэгтэй бай-
һые, хэды шэнээн үнэн зуб байһые сэгнэжэ
үзэхэ ёһотой. Талаан ба эрмэлзэл гээшэ по-
эдэй (зохёолиһоной) орьёл өөдэ гарадаг хоёр
далинь болоно.*

Н. Дамдинов

НЮТАГАЙ ТАТАСА

1

Мүнөө саг хубилшоо. Улаан-Үдэшье урданайхида ороходоо танигдахаар бэшэ гоё найхан город боложо байна. Энэнь найн лэ юм бээ. Эндэ ходо байдаг зон эдэ бүгэдые хэршье өөһэдөө ойлгожо шадажа байгаа юм, харин Яхадта байршадаг Дансаран эдэ бүгэдые энэ үглөөнһөө нааша найн ойлгожо, ажаглажа ябана. Зүб, тэрэ мүнөө үглөөгүүр лэ Эрхүү хотоһоо поезддоор Улаан-Үдэ хүрэжэ ерээ юм. Якутскаһаа наашаа самолёдой сэхэ ниидэхэ замай үгы байхадань, үсэлдэр Эрхүү хүрэтэр ниидэн ерэжэ, бэшэ ябадалаа түмэр харгыгаар үргэлжэлүүлхэ баатай болоо хэн. Теэд энээндээшье ехэ ядалсаагүй, харин баярлаадшье абаа гэхэдэнь зүб байхадаа болохо. Буряад нютаг руугаа үни холо болоо бусажа ерээгүй байһан хүндэ энэнь үлүү найн ябадал боложо, яаралгүй замаар баруун зүгһөөнь зүүн тээшээ, үшөө үзэмжэтэ найхан Байгал далайнгаа эрье зубшан ябыш, – ондоо юун найхан юумэ олохобши! Поездын холесоогой жэгдэ түбэрөөн соо олонхон юумэ Дансаран бодожо ябаа, мүртэй унтаашьегүй гэхэдэ болохо, унтахаа ханаашьегүй, досоонь хүлгөөтэйхэн... үшөө тэрэниһээ гадуур мүнөөхи хотонийнь хуушан үбшэн хүдэлшэнхэй...

Дансаран буряадайнгаа ниислэл хотоһоо үшөө саашаа, хоёр зуу гаран модоной зайдахи хүдөө нютаг, түрэн тэнжэн Ангирта нютаг тээшэ зорихо ёһотой юм. Тишээ мүнөөдэртөө ошохо гэжэ шиидэнхэй. Түмэр замай вокзал дээрэнэ таксигаар автовокзал хүрэжэ, нюргандаа үргэлжэ ябаһан хүндэхэн рюкзак-сүүмхээ эндэ хадагалуулжархёод, үдэ болотор городоор зайба. Союзай байхада Улаан-Үдэнһөө хүдөө нютаг автобусаар ошохо гэшэ гайтайхан ажал, хэрэг байгша хэн. Зарим сагуудта билет абаха гэжэ бүхэлиин үдэртэш автовокзал соо хүн зоноор түрисэлдөөд хооһоор халашахаш, харин мүнөө дуратай тээшээ, дуратай сагтаа юундэш хуугаад ошыш шинии дуран. Тиимэнэнь Дансаран, Ангиртаяа ошохоо хэды тэгүүлжэшье байгаа хаа, тишээ яаралгүйхэн, газар харанхы боложо байха үедэ хүрөөд байхаяа шиидэбэ. Хотын үйлсэдэ гараад ябахадаа хүнһөө һурагшалжа дүтын нэгэ дасанһаа арамнайлагдаһан хии мори абажа, үшөө хоёр сүүмхээр дүүрэн эдээ хоолой жэжэ зүйлнүүдые суглуулба.

...Дансаран нютагаа аяар арбан табан жэл соо ошоогүй, ошожо шадахашье аргань байгаагүй, юуб гэхэдэ эдэ олон жэлнүүдэй юһыень тэрэ

түрмэдэ нуужа гараа, урда тээнъ гурба-дүрбэн жэлэй туршада хүдөөһөө город ерэжэ заводто ажалда ороһон аад, сүлөөгүй дээрэхээ нютагаа ошожо шадангүй байшоо һэн. Харин түрмэхөө табигдажа сүлөөдэ гараһаарнь гурбан жэлхээ үлүү боложо байна, тиимэхээл, хамта дээрэнъ тоолохо болоо һаа, нээрэхээ, нютагһаа гаража ошоһоорнь аяар арбан табан жэл болошоод байнал даа. Иимэ үнээр нютагаа бусахагүйб гэжэ Дансаран хаанаһаа тиихэдэ мэдэхэ байгааб. Хүнэй хуби заяан, наһанай харгы гээшэ мэдэгдэхгүй, дан лэ һаа орёо, зарим үедөө, өөрөөшье мэдэнгүй байхадаш, тад ондоо тээшээ төөрижэ ябашаһан байха. Эндэ зэмэтэйшье хүн байха, зэмэшье үгынүүдынъ байха...

...Микроавтобус городской нариихан үйлсөөр шоргоолжондол адли үймэлдэжэ байһан машинанууд сооһоо арай шамай мултаржа гаража, мүнөө дардам сэхэ харгыгаар урда зүг барин шуумайжа ошобо. Шууяан, тооһондо дарагдашаһан хото городһоо нэгэхэн үдэрөөршье тала руу гаража ошоходо хүнэй бэе яатарааш налайжа амардаг гээшэб, харин олон жэлнүүд соо хүдөө нютагаа ошожо шадангүй дурдажа, домогложо байһан хүндэ энэнъ бүришье ондоохон байха лэ. Тиимэхээ Дансаран бүхы бэе махад, эрмэлзэлээрээ Ангирта һайхан нютагаа тэгүүлжэ, городһоо саашалха туманъ дооһонъ хүлгэжэ, эсэжэ халажа байһан бэемни амарһай, эдэгэхэй гэжэ бурхандаа, нютагайнгаа сабдаг уулануудай эзэдтэ мүргэжэ, дохижо эхилнэ. Оройн залаа хүсэлнүүдээ бэлүүлээгүйдэнъ, ори ганса тоонтоёо эрьежэ хараагүйдэнъ аргагүй бологдошонхой...

...Тала. Гайхамшагта тала. Сэлэнгэ мүрэнэй хүүргэ дээгүүр гаража, саашаа ошохо тума дуута-суута буряад тала дайда үргэн ехэ далисаа абажа, үсөөн модото ой шэнгэрэ шэнгэрһээр һүүлдэнъ гансал нюсэгэн халзан гүбээнүүд, шара түхэм тохой болдогууд, аалин урадхалтай уһа голнууд үзэгдэжэ, аяар холо саагуурхи зэрэлгээн соогуур адуу малай атарлан бэлшэжэ ябаханъ олоор үзэгдэнэ. Хүхэ сэнхир огторгойгоор хэхэг-хэхэг үүлэнүүдэй урагшаа түргэн нүүхэнъ үзэгдэнэ. Дулаан, халуун... Тэрэ дээрэ, огторгойн уудамда, борохон жаахан жэргэмэлнүүд онсотой шанга дуугаа хангюурдана, тиихэдэ холо доронъ, газар дээхэнүүр, тэжэгэр гэдэхэтэ тэжээн голёонууд, таршаа шумуулнууд таршаганалдана, хаана нэгэ тээ холоһоо хүхы шубуухайн донгодохонъ халта шэхэнэй үзүүртэ дуулдаад абана. Тала дуулана, амисхаална, түмэн жэлнүүд соо табисуур байһан ёһоороол ажамидарна...

Зулгы һайхан зунай тэг дундахы һара. Эгээ һайхан сагынъ. Баян дэлгэр буряад дайдымнай алишье модод ургамалайнъ, уһа голойнъ,

агаар аршаанайнь эгээ эршэ хүсэ шадалдаа абтаад байһан болзор хаһань. Бууяжа, хүбхэлзэжэ байгаа газарай булай оншото хүсэндэнь халташые һаа сохюулхаа һанаа һаа, эгээ энээхэн сагтал хүдөө тала гараха хэрэгтэй, халтал оройтоо һаашни, аршаан булагайнь амта домьнь бууража, ургамал сэсэг, набша намаагайнь хангалтама һайхан үнэрынь һуларшахадаа болохо.

...Нютагтань, үни холоһоо нааша хүн зондоо суутай, дуутай Таг хабсагайн үбэртэхи аршаан бии юм. Бэе махабадай алишые юумэндэ туһатай гэлсэдэг. Аршаанай тон һайниинь, туһатайниинь гэхэдэ зунай дунда һарын тэн хахадһаа эхилжэ нэгэ һарын лэ болзор соо юм гэлсэдэг. Үхибүүн ябахандаа Дансаран нэгэтэ зун өөрөөшые эмээл морёор ошожо, эжыдээ тэрэ аршаангынь бага бидон соо асаржа үгөө һэн. Үгы, нэгэ бэшэ, хоёр дахин тиишээ ошоо һэн, юуб гэхэдэ, эжынь түрүүшээр эльгээхэдээ, бүдэй сэбэр үртэһэ тэндэхи хуурай модондо үлгэхэһөөнь эхилжэ, хайшан гэжэ аршаан бузарлангүй абахыень хүбүүндээ хэлэжэ, заажа үгэхынгөө гадуур: «Энэ амһарта соогоо булагһаа гурбан бага шулуу хэлсэжэ асараарайш», – гэжэ хэлэһэн юм. Юундэ тэдэ шулуунууд асарагдаһан байгаа юм, удхыень Дансаран тиихэдэ һайн ойлгоогүй һэн, харин һүүлдэнь, аршаангаа уужа дүүргэхэдээ, эжынь тэдэ шулуунуудыень һөөргэнь абаашажа уһа руу табихыень хүбүүгээ эльгээхэдээ: «Хангайн эзэн туһа хүргэжэ, эм дом болохо аршаанһаа хүртүүлһэндэнтнай минии эжы тандаа ехэ баярые хүргэжэ, доро дохижо байна», – гэжэ мүргөөрэй гэжэ захяа юм һэн. Тиихэдэ Дансаран өөрынгөө зүгһөөшые «Эжыдэмни туһалһандатнай бишые баярые хүргэлсэжэ байнам», – гээ һэн.

Аяар юһэн жэл соо түрмэдэ һуужа гараһан Дансаран, яахабши, нютагаа ерэхээ, хүн зонтой уулзахаа түбэгшөөрһэн. «Ошолтой гү, али байлтай гү, ошолтой гү... байлтай гү?» – гэхэн асуудалда оло маргажа ябаа. Зүгөөр һамганиинь, Маргаритань, нүхэрэйнгөө ямархан байдалда абтаад байһыень һайса ойлгожо байһан хадаа, «ошо, бү марга», – гээ һэн. Өөрөөшые нютагынь ошолсохоо, хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэшөөд байһан нүхэрэйнгөө хажуудань ябалсахаа һэдээ, теэд Дансаран өөрынхээрээл боложо: «Үгы, гансааран ошохо», – гэжэ эридээр шийдээ. Тиихэдэ үбгэ һамган хоёрой хоорондо хүндэхэн зугаа болоо һэн. Удаан дуугай болошоһон Маргарита, һүүлдэнь уһатаһаһан нюдөөр урдаһаань хаража:

– Дансаран, ши намда сэхынь хэлэ, бү нюу... ши дахинаа һөөргөө ерэхэгүй гэжэ шийдэнхэй гүш? – гээ һэн.

Нилээд болоһон хойно Дансаран, һүүлшын гурбан жэлэй туршада хамта һуужа байһан яхад яһатан нүхэрэйнгөө урдаһаань мүн лэ сэхэ нюдөөр хаража:

– Рита, Маргаритамни, ханаата ехэ бү больш даа. Ши өөрөө хуу ойлгожо байна ха юмши. Гансааран ябажа шадахаб, тэндэ, нютагаа хүрэжэ шадаал хаамни, түрэлхидни, түрэн ахамни байна ха юм. Би үшөө бараг дээрээ, хүл дээрээ ябажа ябаа хадаа, нютагайнага шарай нэгэш нюдөөрөө хараад ерэхээ хананам. Аргагүй ханашооб, досоомни дүүрэн, бардам болохо. Магад, һүүлшынхиде... Би заатагүй ерэхэб... үхэхэ гэнэн үйлэтэй юм хаа, шинингээ хажууда ерэжэ үхүүжэм. Шинии намда һайниие хэһыеш, иимэ һайхан сэдхэлтэйеш, төөришөөд ябаһан, түрмэдэ һуужа гараһан хүниие гэртээ оруулжа, байлгажа, абажа байһыеш яжа мартахабиб, мартахаһаа байха хэнэн һайниеш харюулжа шадахагүй байһандаа досоомни бүглэрнэ, бархирха дурамни хүрэнэ. Яхабиб теэд?! Сэхын хэлэхэдэ, нээрээһээш ерэнгүй тишээ ябашоо хаамни дээрэ хэн хаш. Ойлго, Маргарита, шамда урбажа, мэхэлхэ гэнэндээ бэшэ... эх-ха даа, ямар урбалта!.. арай шамай үхэнэн амиды хоёрой хоорондо байһан хүндэ... шамайгаа зобохогүй гэнэн хадаа... Зүгөөр тэндэ ошоод ахаяа, гэр бүлыень зобохо гэжэ гү? Хэн-юундэ хэрэгтэй хүн, энэ бэе гэшэбиб?! Нүгэлни ехэл гэшэ гү даа... би, магад, хүндэ мууе хэжэшье болооб, теэд би хүниие алаагүй хэм...

Тиибэшье Маргарита, үнэн дээрээ, Дансаранай юундэ, ямархан бодолтойгоор нютагаа ошохоо ханаһыень мэдэнгүй гэртээ үлөө юм. Тэрэнэй үнэнөө хэлээ хаань, табихагүйдөөш болохо байгаа.

Дансаран хармаанһаа сотово телефоноо гаргаба:

– Алло!.. Алло!.. – Хэдэ удаагуур арай шамай хонходожо, Маргаритатайгаа хөөрэлдэбэ. – Алло... одоо дуулаба гүш даа, намайгаа? А?.. Тиимэл байха хэн, би шамда хэлэнэ хэм, хаана байһан Яхад ба Монголой хилын хажуудахи Ангирта нютаг хоёр гэжэ... Зай, хэр байнаш даа шимни?.. А?.. Яндан телефон... муу дуулдана... Юун гэжэ-э... А?.. а.. тиигээ хадаа болоо гэшэ... Үгы, намда ханаагаа зобохо юумэнинь үгы. Яһала, бараг... Улаан-Үдэ хүрэтэр би һайн ябажа хүрөөб, мүнөө микригээр Ангирта тээшэ харайлгажа ябанам. Зай гэжэ, дахинаа дуулдахаа болишоогүйдэнь, хэлэхэ гэнэн юумэе түргэн хэлээдхиһүүб... Би энэ автобусайнгаа шофёрһоо һурааб... шофёрһоо һурааб гэнэб... манай тэндэ сотово телефоноор хөөрэлдэхэ гэшэ ехэ муу гэнэ... муу... муу. А?.. А-һаа, тиимэ... тиимэһээ минии дахинаа шамда хонходоогүй хаамни, мэдэжэ байгаарайш...

хонходожо шаданагүй гэжэ. Ойлгоо? А-һаа... һайн ябажа хүрэнэ аабзаб дөө, эндэ ерэшэһэн хойноо, бага газар үлөө, һанаата бү боло, мэнэ иихэдээд ахындаа хүрөөд байха ха юмбиб. Тиибэшье, хэлэнэ бэшэ һэн гүб, үглөө-нүгөөдэртөө Ангиртынгаа аршаанда ошохоб гэжэ. Тэндэ, ой соо... юрэдөө, бүхэли һарашье хонходохогүйдөө болохоб, ойлгоо?.. Үшөө дахин хэлэнэб, бэсынгээ һайн, хүл дээрээ ябажа шадахал һаа, заатагүй һөөргөө бусахаб гэжэ. Ойлгоно гүш, шамдаа ошохоб... заа-та-гүй!.. Баяртай, Маргарита. Тааланаб, үшөө дахин баяртай... уулзатараа..., – гэжэ арай шамай, хашхаржа байжа һамгантаяа хөөрэлдэһэнэйнгөө удаагуур, дээрэһээ нэгэ ехэ һанаа алдажа, телефоноо унтаргаажархиба. Удаанаар даа, үнэхөөрөөшье, үхэшэнгүй, амиды мэндэ гарсалдажа шадаха юм һаа, сохон нэгэ һараар... Бурхан лэ мэдэхэ... Һамгантайгаа мүнөө хөөрэлдэхэдөө, тэрэ хахадын тооной худалаар хэлээ... сотово телефоной эндэ хэр барیداг тухайн микрогэй шофёрһоо һураашьегүй һэн. Якутск хототой яһала хөөрэлдэжэшье боломоор байна гэжэ өөрөөшье ойлгожо абаа, тээд... юрэдөөл иихэдээд хэнтэй-юутэйш хөөрэлдэхэгүй, харисалдахагүй, хэнтэй-юутэйш гэхэхээ байха, юрэдөөл нэгэ һара соо үгы болошохо гэжэ шиидээ... һүүдэр шэнги, талын һэбшээн һалхин шэнги...

Хүнгэн шуран микрок харайхадажал мэдэнэ. Холо саанахи урда зүгтэ Монголой хойто хилэ захые барижа нэмжыһэн унжагар ута Гунзан хадын хүхэльбэ унjar соогуур харагдажа эхилшэхэдэ, Дансаранай досоо бүришье хүлгөөтэй болошоно. Иихэдээд нютагайнь шарай тэмдэг, танил хада гүбээнүүд харагдажа эхилхэ. Баяртай, нүгөө талаараа айдахатайшье шэнги... Энэ ехэтэ яаража ябаа автобусынь мүнөө удаарһай, бү яараһай гэжэшье һанаад абаха юм. Городһоо сугтаа нютагайнь танил хүнэй эндэ ябалсажа ябаагүйн һайтай гээшэ, харин байгаа һаань һуухагүйб, үнгэргөөд, ондоо машинада һуухаб гэжэ үшөө городой автовокзал дээрэ байхадаа тэрэ бодожо байгаа һэн. Хүндэ улайха нюур гэжэ байдаг, хэн нэгэн танил хүнтэй уулзашоо һаа яжа урдаһаань хараха болонобши? Тэрэ танил хүн шамтай мэндэшлэлсээшье һаа: «А-а, энэмнай хүниие алаһан хүйхэр лэ», – гэжэ досоогоо тэрэ зуура бодоодхихо, тиихэдээ «Хүйхэр хүн байхаһаа гадна үшөө архиншан, аяг муутайшье байхадаа болохо. Яжа мэдэхэб, шадаал һаа энээнһээ саашаа байхань хэрэгтэй» гэжэ бодон, шамтай хөөрэлдэхэшье дурагүй байгаа һаань, яахабши? Тиимэһээн өөрөө хүн зондо танигдангүй, харагдангүй, халданшьегүй ябаашань дээрэ байха ха. Автобус соо ехэнхидээ залуушуул ябана,

тиимэһээ олон жэлэй саада тээ нютагһаа гаража ошоһон, үһөө сайшаһан, нюур шарайгаа уршыжа хүгшэршэһэн Дансараниие тэдэ хаанаһаа энэ нютагаймнай хүн юм гэжэ таажа шадаха байхаб, мүн өөрөөшье мүнөөнэй залуушуулые юу таниха бэлэй.

Үшөө нэгэ бага гүйлгэһэнэйнь удаагуур баруун гар тээһэнь одоо гээшэ сагаан шифер оройнуудтай Ангиртын гэрнүүд сайбалзажа харагдашана. Энэ үедэ эндэхи дайдаар бүрэнхытэжэ эхилэнхэй, харин саашаа тосхон гэшхэлжэ ошоторнь харанхы болохо. Энэнь лэ Дансаранда хэрэгтэй һэн, тэрэнэй ханаашаарнь, хүниин харанхыгаар нютагһаа һэтэ саашаа гаража, арбаад модоной зайда оршодог Таг хадын үбэртэхи аршаан дээрэ хүрэжэ, тэндэ нэгэ һарын болзор соо байршажа бээ аргалха, эмнэхэ гэжэ бүри Якутск хотодо байхадаа шийдэнхэй һэн. Хоёрой нэгэн – үгы һаа эдэгэхэ, үгы һаа... энэ муухай үбшэн алахаа байна тэрэниие. О-хо-хо, хото соонь мүнөөшье хорхой малтана даа. Һүүлэй үедэ үдэр һүнигүй малтана. Түрүүн үбшэндэнь янгаржа врач-доктороор харайдаг, эм дом олоор хэрэглэдэг һаа, һүүлэй үедэ дадашоо, һурашоо юм гү, миин гэншэхэхэһээ бэшэ, эмээ ехэ тоохоёошье болишонхой. Хаяя даа саашань, туһа хүргэхгүй юумые, хоро дээрэнь үшөө хоро нэмээжэ байнхаар...

Зүб, нютагаа ерэһэн тухайгаа тэрэ хэндэшь мэдүүлхээ һананагүй. Яжашье һаань, мүлхижэшь һаа, үүрэй сайтар Таг хабсагайнгаа аршаанда хүрэжэ шадахал байха. Маргаритадаа аяншадай, геологуудай абаад ябадаг ганса хүнэй байжа боломоор багахан майхан, унташа хэбтэри магазинһаа абаха тухайгаа дурадхахадань, тэрэнь гайхажа: «Ши тэрээгээр яахаа ханаа юмши, нютагтаа ошоод түрэл гарбалдаа бэшэ, хээрэ газар хонохоо байналши?» – гээ һэн. Тиэхэдэнь һамгандаа нютагайнгаа Таг аршаан тухай хэлээ. Үнэн дээрээ тэндэхи аршаанда хүн зон майхан татажа байршадаггүй, аршаанай мүнделжэ, ууха болзоройнь ерэхэдэ миин лэ гэртээ асаржа уудаг ёһотой юм. Харин Дансаран тэрэ багаар һарын туршада майхан соо байршажа, гансал өөрынгөө һанаһан гурим журамай ёһоор аршаан уужа бээ эмшэлээд үзэхэ гэжэ шийдэһэн. Өөрыншье гурим гэхэдэ ямархан юм, зүгөөр тэрэнэй мэдэһэн дуулаһаар, сохом хоёр хүн хаанашье-яанашье эмшэлүүлжэ шадахаа болиһон үбшэнгөө эндэхи аршаангаар аргалжа шадаһан байна. «Дуулаа гүш, һонин гээшэнь, хотын муухай үбшэндэ дайруулжа, наридаад, юуш эдижэ, уужа шадахаяа болишоод, мүнөө-үглөө үхэхэ тээшээ болоод байһан Гүргэм эмгэй һара соо Тагай аршаан уугаад, эдэгэшөө гэлсэнэл», – гэжэ нэгэтэ, бүри үни холодо, гайхаһан эжынь эсэгэдэнь хэлэжэ байһан юм.

Энэ зугаа яагаад Дансаранай толгойд хадуугдашан байгаа юм, тиимээ ха, нэгэтэ үдэшэ, үбшэнһөө боложо унтангүй хэбтэхэдээ, арбан табан жэл соо үзөө хараагүй, ошохоёо айжа, гайхаж байһан Ангиртаяа заабол ошоход гэжэ өөрөө өөртөө тангаригаа үгөө һэн.

Дансаранай хүндэ рюкзаагаа ба мүн гарай хүндэхэн хоёр сүүмхэнүүдээ абажа харгы дээрэ буужа байхадань, Ангирта хүрэхэ бэшэ ябаһан микригэй жолоошон, тэрэниие хайрлахадаа юм гү:

– Ахатан, барижа ябаха юумэнтнэй ехэ байна, гэртэтнэй хүргөөд үгэхүү, мүнгэ танһаа эрихээ байһан хүн эндэ үгы, ханаагаа бү зо-бооройгты. – Гэдэргээ эрьежэ, автобус соо һуужа ябаашадта: – Нү-ха-ад... залуушуул, Ангирта холо бэшэ ха юм, энэ хүниигөө тишэнь хүргөөд үгэхэмнэй гү? – гэжэ хашхарба.

Дансаран түргэн:

– Үгы, үгы, хэрэггүй. Һайн бэлэйт, намда ханаагаа бү зобогты, өөһэдөөл саашаа хүрэхэ газараа һайн ябажа хүрэгты. Би телефо-ноор хонходолсонхойб, намайе угтажа машина ийнээр ерэхэ ёһотой, – гэбэ.

Салноороо дүүрэн шанга хүгжэм дуутай микроавтобусай саа-шаа харайжа ошоходо, эндэ, талада, тон шэмээгүй байдал тогтошо-но. Тон шэмээгүй!.. Үнэхөөрөө, үбшэн хүнэйшье эдэгшэхээр, үнгын ургамал сэсэгээр анхилһан үрэжэл талын арюухан агаар! Үдэшын һэрюун буушанхай. Һайхан даа буряад тала зунай сагта, яахыншье аргагүй һайхан...

Тосхон тээшэ хараад зогсожо байһан Дансаранай нюдэд уһа-таад абана...

2

Хүнэй даахаар бэшэ обоо бухалдал, абаахай хубалзын ара нюр-гандал адли пүр-пүрсэгэр ашаагаа (унтари хэбтэшын рюкзак) нюр-гандаа тээһэн хүн дардам ехэ асфальт харгыһаа зайсажа, хүдөө хар-гыгаар гэшхэлбэ. Яажа мэдэхэб, нэгэ оройтоһон машина энээхэн харгыгаарнишье харайлгажа байхадаа магадгүй гэжэ бодоһон Дан-саран эндэһээшье зайсажа, доошоо гол уруу буужа, шугын захаархи үдхэн ногоон соо үлэ мэдэг ойлгогдожо байгаа зүргэ харгыгаар саа-шалба.

Дансаран яаранагүй, бэе махабадаа шагнажа ябажа, хүсээ гам-нахань хэрэгтэй. Захадань шахуу байһан Ангирта нютаг хүрэтэрөө

гурба дахин амарба. Тиixэ зуурандаа хоёр сүүмхэнүүдэйнгээ нэгнһээнъ тэбхэр заахан саахар гаргажа амандаа хэнэ (нүгөө сүүмхэ соонъ сухаари байха). Үе наһан соогоо татажа ябаһан тамхияа хаяхыень хахад жэлэй саана тэрэниие эмшэлжэ байһан врач эхэнэрэй таһа хориходонъ, яахыншье аргагүй хаяхал баатай боложо, ядахадаа орондонъ гэжэ энэ саахар хорожо хурашанхай юм.

Харанхы болоһон хойно тосхоной тээ хажуугаар, мүн Ангирта гэжэ нэрэтэй багахан горхонойнгоо эрье зубшан үнгэржэ гараба. Яатарааш энээхэн уулзалгые Дансаран хүлээһэн гээшэб! Энээхэн горхоной аршаандал тунгалаг, сэбэрхэн уһые хэзээ нэгэтэ нюуртаа абаашаха аабиб, аман соогоо амталан байжа уухабиб гэжэ хододоо һанажа байдаг, нэгэтэ бэшэ зүүдэндээшье үзэжэ байһан энэ ушарынь одоол мүнөө тохёолдожо байна гэшэ. Тиймэһээ тэрэ голой эрьедэ удаахан амаржа һуужа, нюураа угааба, альган дээрээ удхажа уһа ууба. Дахинаа хүндэ рюкзагаа хойноо үргэлжэ саашаа ябахаа байхаданъ, голой саанаһаа гэнтэ моритой нэгэ хүн бии боложо, гайхаһандаа: «Энэ ши хэмши!?» – гэжэ шангаар хураадхёо. Дансаран дуулаагүй хүн боложо саашаа гэшхэлшэб.

...Тэрэ мүнөө бүхы бэе махабадаараа, бүхы досоохёороо нютагайнгаа шарай шэмээе шагнажа ябана. Эртын хүнийн һэрьюундэ энэ тэрэ шэмээ абяанууд элихэн эндэ дуулдажа ерэнэ. Тосхон соо нохойнуудай хусаханъ, хаана нэгэ тээ энэ болотор һаалгагдангүй, тугалаа хүүхүүлэнгүй байжа оройтошоһон үнээнэй шангаар мөөрэхэнь, үйлсэдэ али нэгэн машина, тракторнуудай хүнхинэхэнь, үхибүүд залуушуулай шангаар энеэлдэхэнь элихэн гэгшээр дуулдана. Эдэ бүгэдэ сууряанһаа байха эсэгынгээ гэрэй тушаа ябажа ябахадаа, бүүр-түүр гэрэйнъ түхэл обёоржо хараба. Эгээ энэ үедэ хэншьеб гэрһээ газашаа гараба гү, али досоошоо оробо ха, харанхыда нээгдэһэн үүдэнэй гэрэл халта туяатаад үнгэршэб. Дансаранай досоо барагад гээд абана – эсэгынгээ гэрэй боһогые алхажа ородог һаа... Үүдэ нээһэн хүнийнь, магад, Гэнин аханъ өөрөө байжа болоо. Хайран эхэ, эсэгэ хоёрынъ ямаршье эртүүр хоёр хүбүүдээ орхёод мордошоһон гээшэб. Шофёр ябаһан эсэгэнь үхибүүдэйнгээ багаданъ, Гэнин ахынъ арбан нэгэтэйдэнь, Дансаранай долоотойдонъ гэнтын аюулда орожо наһа барашаһан. Арба гаран жэлэй үнгэрһэн хойно эжыншье үбшэндэ дайруулжа наһан боложо, үхибүүдээ айлшье болгожо үрдеэгүй. Гэнин аханъ түрэ найршье хэнгүйгөөр һамга абажа, мүнөө эсэгынгээ гуламта сахижа һуудаг. Дансаран һамгыень танихашьегүй, харажашье үзөөгүй. Түрмэдэ һуухадаа, үе болоод ахаһаанъ ерэжэ байһан

бэшэгһээнъ хүбүүн басаган хоёртой болонхойнууд, яһала хайн һуудалтай хаш гэжэ ойлгоо. Түрмэһөө табигдахадаа эндээ, энэ Якутск хотодоо үлэжэ ажаллахамни, мүнөө дээрээ нютаг руугаа ошохоо зүрхэ алданам гэжэ ахадаа ойлгуулаа агша һэн. Тээд һүүлдэншье ахатайгаа тон үсөөн телефоноор хөөрэлдэһэн, үбшэндэ нэрбэгдээд байһан тухайгаашье дуулгаагүй. Харгы алдагдаа, зондо хүндэгүй болооб гэжэ һанаа ха гү. Үхэхэ гэхэн үйлэтэй юм һаа, эндэ, нютагтаа, ерэшөөд байхадаа үхөөшэнь дээрэ һэн ха гү... нютагтаа, эжы аба хоёройнгоо хажууда... Ахаяа хайрлана, ахаяа яатарааш хүндэлдэг һэм, мүн аханьшье дүү хүбүүндээ аба мэтэшэлэн байдаг һэн.

...Удаан ябажа, зунай богонихон хүнийн дүүрэхэ тээшээ боложо, зүүн хадын хаяагаар үүрэй сайнтажа байхын тэндэ Дансаран, ара таладаа модотой аад, урда таладаа нюсэгэн Таг хадын зүүн урдахи нэгэ һудал соо зунай дунда һарада бии болошодог аршаан дээрэ буужа ерэбэ. Оройдохоноо нэгэ километр болохогүй хэмжээнэй газраар жалга соогуур урдаад лэ һөөргөө газар уруу орошодог багахан аршаан мүнөө мүнделшэнхэй, аалин урдаһан уһаниинь һаруул боложо байгаа сагта сайбалзажа, хүбүүнэй досоо нэгэ жэгтэй болгооно. Һониниинь гэхэдэ, үни холоһоо нааша домогложо ябаһан газартаа ерэшэхэдээ, тэрэ аршаанһаа хүртэншьегүй, тээ хажуудахи добо дээрэ, хуурай зүлгэ ногоон дээрэ хүдэлэнгүй хэбтэшэбэ. Эсэгдээ... Тиигэбэшье тэрэ тэндээ наранай гаратар эсэхэнһээ боложо хэбтээгүй. Урда тээнъ дасан-дуган, лама-бурхан, шүтэхэ-мүргэхэ гээшые ехэшье мэдэхгүй байдаг һаа, булагай эхиндэ ерэшөөд байхадаа бүхы мэдэхэ дуулаһанаа, хаана нэгэ тээ газетэ, ном соо уншаһанаа һанажа, хүсэжэ һанажа байһан хэрэгээ буряд ёһо заншалаарнь сахижа тон нягтаар бээлүүлхэ гэжэ шийдэнхэй юм.

Наран мандаба. Уурал шаргал мантан томо наранай зүүн набтар хадын дээхэнүүр зүдхэжэ эхилхэдэ, оршон тойронхи дайда зүһе шарайгаа хубилгажа эхилнэ. Нэн түрүүн үнгэрһэн үдэшын һүүдэр баруун тээшээ туугдажа, һэрюун һэбшээтэй үглөөгүүр зөөлэн дулаан агаараар һэлгэгдэнэ. Энээндэнь баясаһан, энээниие хүлэжэ байһан талын жэжэ амитад: шубуу шонхор, таршаа шумуулнууд, батаганаа зүгынүүдшье хүрэтэрөө бултааран «ажалдаа» гараба ха – оршон тойрон үнгын абяа шэмээн, дуу эшхэрээн зэдэлшэнэ.

Һүни огто унтангүй гэшхэлһэн Дансаран халта дурд гээд абаба хаш, зүгөөр наранай дулаан элшэдэ сохюулхадаа, һэришэбэ. Тэрэ үбдэг дээрээ бодожо, нютагтань мандажа байгаа хайхан үдэрэй наран тээшэ, хабсагай шулуута Таг хада тээшэ наманшалжа, мэдэхэ

маани мэгзэмээ аман соогоо шэбэнэн мүргэжэ эхилшэнэ. Энэ эртүүр ганса хүнэй хээрэ талада гарашоод газарта дохин байжа мүргэжэ байхыень хэн нэгэнэй хажуу тээһэнь харажархёо хаа ехэтэ гайхахаар ха. Нүүлдэнь бодожо, сүүмхэ сооһоо саахар-шэхэр, пакедтэй һу гаргажа, тойруулан байжа сасаһанайнгаа удаагуур, булагай дээдэ талада ургажа байһан, тоолошогүй олон элдэб бүдэй үртэһэнүүдтэй модондо, үшөө Яхадта байхадаа бэлдэһэн өөрынгөө бүдэй үртэһэнүүдые абаашажа уяба. Мүн хармаанһаа угаажа, аршажа арюудхагдаһан хашарһан мүнгэнүүдые булагай уһанда табиһанайнгаа удаагуур, одоо гээшэ аршаанһаа хүртэбэ. Удаан хүртэбэ, бүхы бээ, толгойһоо хүл хүрэтэрөө арюудхаба, удаан амтархажа байжа ууба, удаан эндээ һууба... Эртэ үглөөгүүр хада энээхэн хүбүүндэ хэн-юуншыё тойбо хэбэгүй.

«Нютагай шорой алтан даа» гэжэ арадай аман үгэдэ дэмы хэлэгдэдэггүйл байһан байгаа ха. Тээд юундэ зарим «сэсэн зонуудынь наһан соогоо мүргэжэ, тэнэг зонуудынь үхэхэ болоходоо мүргэжэ» эхилшэдэг юумэд бэ? Энэ һүүлшынь үгэнүүд намһаа удхатай хаш», – гэжэ Дансаран мүнөө бодоно. Тээд яахаб, тэрэнэй иигэжэ ойлгоһониньшыё болоо ха гү, зарим доройшуулынь үхэн үхэтэрөөшыё ойлгонгүй үнгэржэ, нютаг голоо тооншыёгүй, эжы абынгаа буусыё эрьеншыёгүй, хүйһөөрөө холбоотой байдаг хүрһэтэ газартаа нэгэтэ ерэжэ мүргэншыёгүй эндэһээ талиин талииһаар арилһаншыё байдаг.

– Хүлисыш даа намайгаа, хайрлыш даа намайгаа Ангирта хайхан нютагни... Үхэхөө байнам... аргамни һалаа, арай гэжэ шамдаа хүрэжэ ерэбэб. Нүүлшымни найдал...

Мүнөө наран хайса өөдөө гаранхай. Энэ аршаанай мүндэлшөөд байгаа сагта түрүүшын зон иихэдээд ерэхэдээ болохо гэжэ бодоһон Дансаран, тугаарай хараашалжа, тоомножо байгаа Таг хадын ара үбэртэхэнэ жэжэ модонуудтай һудалда хорожо, майхангаа татаа хаа дээрэ ха гэжэ шиидэбэ.

Аршаанай мүндэлшэһэн газарһаань тиимэ бэлээр миин юрын амһартаар удхажа абамаар бэшэ байһандань, бузарлахагүй гэжэ, хэм бэ даа нэгэ хайн сэдхэлтэй хүнэй дархалһан багахан ута хөөрхэн модон хобоогоор сэбэр арюухан уһаниинь урдажа, тээ доро нэгэ бага дээрэһээ гоожоно. Тэндэнь үйһөөр хэһэн шанага табяатай. Дансаран городһоо нааша абажа ябаһан хоёр томо хуйхан амһарта соо сохом үглөө үглөөгүүр болотор хүрэхэ аршаан абажа, дахинаа хүндэ ашаадаа даруулһаар хада өөдөө зүдхэжэ ошобо.

Эсэгдээ, тон ехэ эсэгдээ. Гэдэһэниинь үлдэнэ, гэбэшье тэрэ майханаа тогтооһонойнгоо удаагуур аршаантай холижо нэгэ тэбхэрхэн саахар, хоёр, зүг хоёрхон сухаари шэмэжэ эдихэнэйнгээ удаагуур, бүхэ гэгшын нойроор бүхэлиин үдэр, үшөө хахад хүни һэрингүгөөр унташаба. Унтажа саданхай Дансаран хүниин хахадаар һэрибэ. Байтараа тэрэнэй эдеэлхэ дураниинь ехэ хүрэшэнэ. Һүүлшынхией Улаан-Үдэдэ, микриктэ һуухынгаа урдахана бага зэргэ эдеэлжэ абаа һэн. Тиихэдээ мүнөө сүүдхэ хахад хоол баряадүй байна гээшэ. Яажа тэсэхэб? Теэд өөрөө, тэрэ дууга-сууга йог гүүлэжэ байдаг индус зонуудтал адли гү, үгы һаа, мүнөөнэй сагай зарим тэды медицинһын арга хэрэглэжэ хооһоор байжа бээ аргалдаг мэтээр, өөрыгөө аргалха гэжэ шийдээл хадаа, шадахысаа боложо, бээ шанга барижа, тэсэхэ аргаа бэдэрхэл болоо ха гэжэ мүнөө бодомжолно. Йог, мүнөөнэй сагай медицинһын арга гэжэшье даа, энэ мэтэ арга-эмнэлгэ манайшые арад зон урдандаа хэрэглэдэг байгаа бэшэ аал, юун, нютагайнгаа Гүргэм эмгэйһээ дутаа һэн гүб, тэрэ һаһажаал эхэнэртэл адли үмхиржэ һалажа байгаа бэе бэшэ, үшөө шадал соогоо байһан эрэ хүн бэшэ гүб гэжэшье тэрэ мүнөө өөрөө өөрыгөө дэмжэжэ, нюдөө анинхай мүнөөхи маанияа уншажа хэбтэнэ.

Дансаран иигэжэ бээ аргалха тухайгаа, нээрээшые, хэнтэйшые зүбшөөжэ хэлсээгүй, миил лэ өөрөө гансааран шийдээ юм. Теэд, ганса аршаангаар аяар һара соо сохом байжа шадахагүй хаб гэжэ ойлгоходоо, юундэб даа, хажуудань хүнгэн эдээ гэжэ гү, хоёр пакет соо дүүрэн сухаари, хоёр пачка тэбхэр сагаан саахар абалсаа юм. Аргагүй бологдоо сагтань шэмэжэ байха гэжэ. Тиибэшье тэнэг хүн бэшэ хадаа, ойлгожол байгаа юм бээ, үнэхөөрөөшые энэ ехэ үбшэндэ нэрбэгдэшөөд байгаад, иигэжэ хооһоор, аяар һара соо ганса хара уһан дээрэ байжа өөрыгөө алажа байха бэшэ, харин зарим сагуудтань энээхэн нютагайнь тала дайдаар ургажа байдаг, мүнөө сагта эгээ эдээшээд байгаа тибһэ малтажа эдижэ байха (багадаа үетэн нүхэдөөрөө яатарааш энээниие малтажа эдигшэ һэм), гащууншые һаань, хаа-яахан хүдөө мангир суглуулха, байтараа ой соо одоо гээшэ амтатайһаа амтатай гүлзөөргэнэй болоходо эдилсэжэ байхаб гэжэ тэрэ бодомжолжо ябаа юм. «Һара соо тэсэжэ шадаха байхаб, – гэжэ Дансаран тангариглана, – нютагай татаса гэжэ байха, нютагай агаар, уһан, ургамал ногооншые туһалалсаха, тиимэһээ эдэгһэн лэ хойноо нютагаа хүрэжэ, Гэнин ахындаа орохоб», – гэжэ мүн лэ хатуу шанга эрилтэ урдаа табина.

Үглөө үглөөгүүрынь эртэлжэ үнөөхи аршаандаа ошобо. Тиигээд гэдэһэниингээ үлдэжэ байхада, тэрээгүүрхэнээ тибһэ түүбэ,

нэгэ хэды мангиршье суглуулба. Асархан, суглуулхан юумээ яаралгүйхэн эдижэ байхадань яһала зохид лэ, гэдэһэнэйншье үлдэхэнь бараг шэнги. Зүгөөр, үдэшэлэн тээ яаха аргагүй мүнөөхи хотын яршиг үбшэнгынь хүдэлшэбэ. Бүри ехээр даа. Яаха-иихээшье мэдэхээ болишоһон Дансаран иихэдээд, бараг дээрээ доошолжо, хүн зоной зүргэлжэ байдаг аршаанай захата ошожо хэбтээшэм дээрэ һэн ха гү гэжэшье бодобо. Үлэн хоһон байһан дээрэһээ юм гү, али үни холо болоо эдезгүй байһан тибһэн, талын мангир хоёрынь хүрэбэ гү, али юрэдөөл үе болоод тэрэниие алахаяа байдаг ёро үбшэнгынь эхилшөө гү, мэдэхын аргагүй. Нүниин тэнгээр, арай мэдээ табихынгаа тэндэ мүлхижэ, хара хүлһөө хаяжа ябажа, аршаан дээрэ буужа ерэбэ. Ойн жалга, худал соо бэшэ, сагаан талада үхэшөөшье һаа үхүүжэм гэжэ һанахадаа, һанаагаа амарһан байгаа юм гү, нэгэ мэдэхэдээ, хоёр үдэрэй саада тээхидэл адли үнөөхи добо дээрээ унташаһан гү, али мэдээгээ алдашаһан байжа, үүр сайхын үеэр даарашаһан тэрэ һэришэбэ. Наран мэнэ мэнэ мандахаяа байна. Зүгөөр, досоонь яһала зохид, үбшэнгынь үлэ мэдэг мэдэгдэнэ. Тулюур байдалда орошоод талада хэбтэһэн тэрэниие нютагайнь зоной хараагүйнь болоо, «бурха-ан даа, эшхэбтэр гээшынь» гэжэ байжа гэмэрһээр, һөөргөө байрадаа ошожо унташаба.

Энэ удаагуур Дансараниие ямараб даа нэгэ шэмээн һэрэбэ. Майханайнь саахануур нэгэ юумэн ябахатаал, мүшэр халта хухархадал гэбэ. Хэн юун? Томо ан арьяатан гэжэ тэрэнэй айха юумэниинь эндэ үгы – эхин газарай унуули бартаатай хүбшэ тайга соо байна бэшэ, харин хүн зоной байраһаа тиимэшье холо бэшэ багахан шэнэһэн ойн захата байна гээшэ. Ойн жэжэ амитан – шандаган, гүрөөһэн бэээ, хүн лэ бү байһай гэжэ бодоһон хүбүүн майханайнгаа замагы нээжэ, һэмээхэн газашаа хараашалба. Зүб, тээ саанахана нэгэ хара боро юумэн модоной мүшэр дайраад, саашаа үгы болошобо.

Дүрбэн хүлтэй амитад хадаа ябаал юм бэээ гэжэ бодоһон Дансаран газашаа гаража, ходо һанажа байгаа үшөө нэгэ хэрэг ушараа заабол энэ үдэр бээлүүлхэ гэжэ шиидэбэ. Яһала шадал оронхой, тиимэһээ дээшээ зүдхэжэ, Таг хадын оройдонь гаража шүтэхөө, амаржа һуухаа һанаһан юм. Энэ шобхо хадын урдахи, шаргал губиин шэмэгтэй нюсэгэн талань эгсэ, тон эгсэ, харин хойто, ара таладахи налуу ой соогуурнь яаралгүй гэшхэлһэн хүн барагаар дээрэнь гарашахаар. Барагаар... магад, миин юрын хүнүүдтэ энэнь бараг байхадаа болохо, харин Дансаранда... Үбшэнэйнгөө бараг байгаа һаань, үдэр

бүхэндэ гаража байхаб гэжэ Дансаран шиидэнхэй. Тэрэнэй иигэжэ байжа ехэтэ хүсэһэн юумэд үшөөшье байха...

«Ошохоороол ошохоб мүнөөдэр тиишээ, мүлхижэшье хаа», – гэжэ дахинаа өөртөө тангариглажархиһанайнгаа удаагуур, мүнөөдэрэй туршада хэрэгтэй байха юумээс суглуулжа рюкзак соогоо хэжэ майханһаа гарабашье, иишэ тиишээ хараашалан тэндээ удааршана. Газарһаа шулуунуудые абажа, хүндэ хүнгыень үргэжэ үзэхэ юм. Байтараа хараашалһан зандаа хада өөдэ ошобошье, тэрэ зуураа ногоон соохоо, һанаандань таараба хэбэртэй ха гү, яһала томо шулуу абажа саашалшана. Хүндэхэн даа, яһала хүндэ шулуун. Яажа байһан хүн гээшэб иихэдээ энэмнай: арай шамай ябажа ябаһан аад, хада өөдэ энэ томо шулуу үргэжэ ошоходоо? Теэд тиигэжэ Дансарамнай үнинэй шиидэнхэй юм – Таг хада дээрэхи нютагайнгаа Обоондо нэмэрилсэжэ табилсаха шулуу заатагуй абажа ошохо гэжэ! Үгы һаань... тиишээ ошохо харгы тэрээндэ хаагданхай гэжэ һанадаг болошонхой. «Нютаг голойнгоо, олон зоной ябуунтажа байдаг Обоондо шулуу нэмэлсэжэ табяа һаа, хүнэй өөрэйнь хүсэ шадалайнгаа хүлдэ хүнэхэ үргэһэн, бодхооһонтой адли юм», – гэжэ эсэгынгээ үни холодо хэлэһыень һанахадаа, энэ хадынгаа шэлэй зүг дорохонһоонь бэшэ, хахадһааньшье бэшэ, хаяаһаань гэжэ зорюута энэ шулуу шэрэжэ ябана гээшэ.

Үнишье болонгуй Дансаран эсэшэнэ. Амияа абажа ядажа һуухадаа: «Хамаагүй, намда ямар яаралта байхаб, үдэрэй дүүрэнтэжэ байхадашье шэлэ дээрэ гаруужам. Хамаагүй, хамаагүй... Минии хэхэн нүгэлни тиимэшье ехэ бэшэл һэн, зүгөөр... тэрээхэн «хүнэй өөрынь хүсэ шадалай хүлдэ хүнэхэн» гээшэнь, яахыншье аргагүй, минии досоохоо үнидэ гаража үгы болошоһон байха... шэгнэгдэжэ болодог юм һаа хүндэ томоороо хэды шэнээн болохо байгаа хаб? Энээхэн шулуунай шэнээн бэшэл даа, сааша байха... болодог һаань, үхэрэй шэнээншье шулуу шэрэжэ ерэжэ, тэрэ нүгэлөө дараха һэм, теэд... шадални үгыл даа», – гэжэшье тэрэ халаглаха юм. Дахинаа яаралгүй өөдөө зүдхэбэ, энэ удаагуур толгойнь эрьежэ, тэмтэрэд гэхээр гэшхэлбэ. Хадынгаа хахадтаньшье хүрөөгүй ябаһан тэрэ һөөргөө хүндөөр уухилһаар унуули модон дээрэ һуужа, хүлһээ хамсыгаараа аршажа эхилшэнэ.

...Шэрэжэ ябаһан шулуунинь бороо һалхинда гү, али уруудажа ерэхэн үерэй уһанда оло дахин угаагдажа байһандаа мэлигэр хөөрхэн, эгээ нэгэ томоһоо томо амитанай хара эльгэндэ адляар харагдаха юм. Үнинэй, бүри үнинэй, магад хэдэн мянган сая жэлнүүд

соо хадын хаяада хэбтэһэн шулууе дээшэнь, үндэр газарта абааша-жа табиха гээшэнь, нээрээһээ, ямар удхатай байгаа хаб? Дансаран дээрэһээн хоёр-гурба хүндөөр амилжа абаһанайнгаа удаагуур, хаб байса тэрэ шулуугаа үргэжэ, энэ удаагуур яһала дээрэ хүрэтэр абаашажархиба. Гэбэшье, тэрээхэндээ мийн һуушаба бэшэ, унашаба. Зүрхэниинь амаараа гарашахын тэндэ шангаар сохисогооно. Нюдөө аняад нилээд хэбтэхэдээ: «Аргагүй шадални хүрэнэгүй, байг гээшэ гү даа мүнөөдэр, дан лэ һаа томо шулуу абажа ерэшэбэб... а-һаа, тиигэб, томо шулуу... үглөөдэр болуужан, мүнөө дээрээ, үшөө үхэшөөгүйдөө һөөргөө бусаһуу даа, – гэжэ шэбшэнэ. – Ямар зохид гээшэб хэбтэжэ байхада, ходошье иихэдээд энээхэн хуурай газарта, шэнэһэн модоной шэлбүүһэн дэбисхэр дээрэнь хэбтэжэ байдаг бол... энэ үдэр-һүниие ото... үглөөдэрыньшье, саада үдэрыньшье... Үгы, үгы... я-ба-хаб! зүд-хэ-хэб!.. заатагүй!», – гэжэ шүдөө шангаар зуужа абаһан тэрэ, дахинаа тэмтэрэн байжа бодожо, тэрэ хара эльгэн шулуунтайгаа һөөргөө носолдошоно...

Ох-даа, одоо гэжэ Дансарамнай шэлэй зүг дорохоно харагдашаба. Хүнэй гайхажа гэлыжэ абамаар, арай унашахын тэндэ маяргажа ябаһан тэрэ, ямар бэ нэгэ совет засагай үедэхи кинодо харуулагдажа байдаг, немецүүдэй плендэ байһан араг яһан болошоһон сэрэгшэнэй иитэрээ тулижа, зобожо шулуу нэгэ тээшэнь зөөжэ ябахыень һануулһан ушартал тон адли. Теэд тэндэ, дайсанай плендэ байһан хүнүүд хэншье бэшэ гээшэ ааб даа, тиигэжэ шулуу шэрэжэ ябаагүй һаа, тэрэ зууранда буудуулжа унахалши, харин тиихэдэ, ши гэжэ өөрөө өөртөө энэ тамын ажал олонхой, зобожо ябаха гэжэ... Тиибэ яабашье энэ хүмнэй Таг хадынгаа шэлэ дээрэ гаража шадабал гээшэ. Тэрээхэндэнь сохом табяад алхамай газарта бүри үнинэй даа, үхибүүн наһанһаань мэдээжэ байһан эндэхи Обоогоо харажархихадаа, тэрэ һөөргөө шалд байса унашана. Зүгөөр, энэ удаагуур нэгэ ондоохоноор... Дансаран Обоо тээшэ хараашалжа нэгэ мууханаар энеэхэдээд абана. «Зүдхүүр өөдэ ерэжэ шадаа хадаа, юун, шэлэ дээрэхи энээхэн бага зэргэ сэхэ зайе дабажа шадахагүй һэн гүб», – гэжэ тэрэ ойлгожо байна. Аршаанһаа уухаа һанана... толгойнгоо ехэ эрьежэ байхада, энэмни муу эдеэлһэнһээ, тон эсэһэнһээмни болоно гэжэ ойлгожошье байгаа һаа, уһааш уубагүй, абажа ябаһан хоёр-гурбахан сухаари, саахартаашье гар хүрэбэгүй. «Обоогоо тахиһан хойноо... һүүлдэнь...» – гэжэ тэрэ шэбшэнэ. Дансаран Обоо тээшэ харан байжа мууханаар энеэһэн зандаа... энэнь олонхон юумэ һануулна, мүн досоонь хүсэ шадалшье нэмээнэ хэбэртэй...

ГАРШАГ

1. ҮГҮҮЛЭЛНҮҮД	3
Нютагай татаса	4
Хэрмэч	43
Баглаа сэсэгүүд	57
Трамвайн шандаган	60
Гашуун мангир	68
Си-бемоль – ля – диссонанснууд, үгы хаа – авари	88
Хадуурхан харгы	102
Хүлээгдээгүй уулзалга	123
Басаганай гомдол	127
Амаралта	137
Мэдэлшэн	146
2. БАЯН ДЭЛГЭР БАЙГААЛИ	155
Таглиин нуур	156
Шубуунай зада	169
Ая ганга	175
Минии тарихан модон	181
Доргон	184
Бугын дуун	186
Хуша	188
Тохорюунууд бусаба гү?	193
Алтан хараасгай – бурханай шубуун	200
Намарай эхинэй ургыхан	202
Зулгы найхан зунай хаһа	205
Найман үнгэтэ холонго	208
Хабарай эхин	212
Батаганаан	216
Тарханууд	218
Дайн	220
Эрбээхэйнүүд... – мультһэн дээрэ	222
3. УЯНГА	225
Эсэгэ	226
«Бүргэд нюдөөр шэнжээ бол...»	246
Үе сагай сууряанууд, али үгы хаа, хаанаһаа ерэхэн, хайшаа зорихон хэд гээшэбибди?!	252

Хүбшын дууша хүхы шубуухай	262
Сахали	267
«Хатан эжы Зэдэмни» хододоо һанаха бэлэгни.....	286
«Һайхан сагай жэгүүрби...»	294
«Бүрэн-Хаанай хормойдо...».....	299
Алтан дэлхэйгээр аяншалһан алдарты бүрээ	309
Хурамша хубли	314
4. НЮТАГАЙ ШОГ ЗУГААНҺАА.....	327
Хатачанаа бээв	328
Извини.....	329
Һүбэлгэн һогтуушуул	331
Хэрэлдээн	333
Даллага абалга.....	334
Мэшээг гурил.....	335
Һамгашан.....	336
Ааляар, нүхэр.....	336
Өөрыгөө бэдэрэлгэ	336
Өөр тухайгаа	337
Жаргалтай үбгэжөөл	341
Шүдхэртэй гэр	344
Хоёр нүхэд.....	345
Шагай наадалган шангахан даа	346
Шагайн наадан гарзатайхан даа	346
Шагайн наадан шуналтайхан даа.....	347
Һамгадтай хэрэлдэһэнэй хэрэггүй даа	348
Хүниие танихагүйдэ хайшаахан хаб даа	349
Дохолон зоние дорой гэжэ һанаһанай хэрэггүй ха даа.....	349
Буруудал буруу	350
Худал буруу.....	352
Тахьяа тухай түүхэй түүхэнүүд.....	353
Хамар-Дабаанай хормойдо.....	365